

TEREN ÎN MUNȚII ORĂȘTIEI. RITURI DE TRECERE ÎN COMUNA ORĂȘTIOARA DE SUS

Delia Nadolu*

Cuvinte cheie: rituri de trecere, naștere, căsătorie, moarte, observație participativă

Keywords: rites of passage, birth, wedding, death, participatory action research

Orăștioara de Sus este situată în partea de Est a județului Hunedoara, parte la poalele Munților Șurianului, parte în interiorul acestora, pe axul central fiind străbătută de râul Grădiștii. Din această privință comuna se aseamănă cu celelalte comune din zonele montane ale județului Hunedoara și ale țării. Ceea ce particularizează, totuși, comuna nu este un aspect economic sau social, ci unul cultural, anume, teritoriul comunei este aproape congruent cu cel al zonei capitalei Regatului dac din perioada de glorie a statului strămoșilor noștri. Cele trei mari cetăți din preajma capitalei Sarmizegetusei Regia, anume cele de la Costești, Blidaru și Fețele Albe, la care se adaugă ca brâu de apărare cea de la Piatra Roșie din Platforma Luncanilor și cea mai depărtată de la Căpâlna de pe Valea Sebeșului, fac ca acești munți să fie leagănul poporului român.¹ Demersul metodologic s-a bazat pe o abordare monografică, îmbinând observația participativă și interviul semidirijat. În urma efectuării studiilor de teren pe parcursul a trei ani de zile au fost înregistrate și structurate un volum extins de date etnografice din Comuna Orăștioara de Sus, județul Hunedoara. Fără a face o analiză hermeneutică a datelor, se pot evidenția deja la o primă parcurgere, o serie întregă de sensuri latente, tradiționale, care sunt într-o manieră esențială magice și metafizice.

Introducere

Termenul de *rituri de trecere* a fost elaborat de etnologul și folcloristul francez Arnold Von Gennep, în lucrarea sa *Les rites de passaj*, apărută în anul 1909. Autorul ajunge la concluzia că acestea au la bază niște tranziții, treceri,

* Universitatea de Vest din Timișoara, str. Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: delia.nadolu@e-uvv.ro

¹ <http://comuna-orastioaradesus.ro/index.php?np=Comuna>

dinspre o lume anterioară vieții spre lumea complexă a celor vii și apoi spre cea de după moarte, toate acestea fiind mediate de ceremonii, rituri.² Nașterea, nunta, înmormântarea sunt sărbători ale fiecărei ființe individuale, dar și ale ființei ca aparținând unei colectivități, lucru demonstrat de complexitatea riturilor ce însoțesc aceste treceri, rituri ce fac posibilă oprirea timpului istoric, un timp cantitativ, și intrarea în timpul mitic, un timp calitativ. În societățile arhaice, narațiunea sărbătorii era cuprinsă în mit, iar ritualul era forma de transpunere simbolică în cotidian. În contextul riturilor de trecere, ne aflăm în fața unei gândiri de tip religios. Ritul, magia, mitul sunt forme de religiozitate. Ritul religios are ca funcție primordială reinstaurarea în lume a ordinii primordiale. El trebuie să mijlocească relația cu sacrul și să concilieze puterile supranaturale. Riturile au rolul de a media trecerea de la o stare la alta, pentru a crea o stare de echilibru în viața fiecărui individ.

Metodologie

Monografia este o metodă la dezvoltarea căreia sociologia românească prin Școala sociologică de la București a avut cel mai mare aport. Amprenta românească nu a fost pusă la același nivel pe nici o altă metodă. “Monografia înseamnă în primul rând alegerea unui domeniu social bine determinat (*monos*, unul singur) pentru a câștiga o noțiune cât mai completă a lui și a îngădi nesiguranța cunoașterii până a o suprima cu totul prin metoda vie a observației directe”.³ Designul metodologic a fost realizat pornind de la metoda monografică gustiană, terenul fiind efectuat în perioada 2001–2003 în comuna Orăștioara de Sus, județul Hunedoara, prin observație participativă, adaptând și aplicând ghidurile de interviu privitoare la viața spirituală.

SINTEZA DATELOR PRIVIND RITURILE DE TRECERE

NAȘTEREA ȘI BOTEZUL

1. SARCINA

1.1 DE CE TREBUIE SĂ SE FEREASCĂ FEMEIA ÎNSĂRCINATĂ?

Să nu poftască, “să nu i se deie la mâncare”. Dacă vede, să ceară. Altfel îi e rău și naște “fără vreme” (înainte de termen). (1, 2, 4, 8)

Să nu ridice ceva greu, să nu muncească greu. (2, 7)

Sa nu se sperie, că “țipă copilul” (avortează). (2, 4, 6)

Sa nu fure (flori, struguri), că-i apare copilului semn pe corp. (1, 7, 9)

Sa nu se mire pe oamenii “pociți” sau cu handicap sau pe ceva urât, că sa nu

² Arnold Von Gennep, *Riturile de trecere*, (Iași: Polirom, 1996).

³ Dimitrie Gusti, “Sociologia monografică. Știință a realității sociale. Studiu introductiv” în Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice* (București: Institutul Social Român, 1934), 45.

fie copilul la fel sau sa nu avorteze. Dacă își amintește că a făcut-o, sa meargă sa i se descânte: e așezată de alte femei pe prag (“acolo-i leac”), după ce e aprinsă vatra. Sub ea, se pun mătura, vătraul și maiul. Suflă peste copil zicând: “De ce mă mir, mă dezmir”. (1, 3, 4, 6, 8, 9, 10)

Să nu bea, să “aibă înțeles bun” în casa. (4)

Să nu vadă mort. Dacă merge la mort, să se desfacă la gât. Să nu se uite în groapă. (7, 8, 10)

1.2 CÂND SUNT COPIII CEI MAI SĂNĂTOȘI ȘI NOROCOȘI?

Copiii “din flori” (bitangi). (2, 3, 4, 6)

“Ala-i bitang, de aia-i așe ocoș.”(4)

Copiii născuți dintr-o femeie matură (peste 40 ani). (7)

După zodie: zodiile rele: iunie, iulie. August e mai puțin norocoasă. Zodia cea mai buna: sfârșitul lui aprilie. (9)

2. NAȘTEREA

2.1 ÎMPREJURĂRI PRIELNICE SAU NEPRIELNICE

Copiii plămădiți de sărbători (Paști, Crăciun, cele 12 Vineri Mari) sau în post sunt nerozi, diformi, bătauși, curvari, hoți, ucigași. (6, 8, 9, 10)

2.2 PRACTICI PENTRU NOROC

La prima baie, se pune cingătău (clopoțel), să fie copilul “glasos”. (1, 2, 4, 6, 7, 9)

Se pune apa sfințită. Apa era dusă de moașa de la biserică. (3, 6, 7, 10)

Se mai pune și un piaptăn. (1)

În apă, se pune fuior de cânepă. (3)

În apă: flori de busuioc. (4, 6, 7)

În apă: ac de făcut dantelă (pentru fată). (4)

Se pun flori (să fie frumoasa fata). (4, 8, 9)

Se pun “pene” de mușcată “că să fie dragă cui o vede”. (9)

În scaldă: fluier (pentru băieți), să știe să cânte. (8)

Lângă copil: carte, să fie deștept. (9)

În preajma copilului, se pune cruce, “Visul Maicii Domnului”, tămâie, busuioc, la cap, să fie ferit de rele, cuțit. (1, 2, 4, 6, 8, 9, 10)

Se punea mătura, ca să nu vină Mama Pădurii. (9)

În mâna copilului: ață roșie. (8)

“Era mai demult ursitori, ființe care nu se știa de unde veneau” (4).

Lângă copil: farfurie cu apă, lapte (pentru ursitori). (4)

Când pleacă la biserică, mama trebuia să pună mâna pe toate obiectele de lucru, că să fie copilul harnic. (4)

2.3 ÎNGRIJIREA MAMEI

Se face molidva (slujba): la 3 săptămâni (de jumătate) și la 6 săptămâni (integrală), slujba de iertare a păcatelor, în tinda bisericii. (1, 2, 3, 6, 7, 9, 10)

Până atunci, nu are voie să iasă din curte, că arde, spurcă pământul pe unde merge. (2, 9)

Când trecea apa, mama o calcă întâi de 3 ori cu piciorul. (6)

Nu scotea apa din fântână, că nu mai avea lapte. (8)

3. BOTEZUL

3.1 ALEGEREA NAȘILOR

Nași se moștenesc din tată în fiu. Sunt nași de cununie ai părinților. (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

Nași sunt ca niște părinți. (1, 6)

Dacă nu se mai înțeleg sau au plecat, se schimbă cu rude, prieteni. (4)

E bine să botezi, ca să scapi copilul de Satana. (2)

Nu se schimbă nașul, ca să aibă copilul noroc. (2)

Nu e bine să schimbi nașii decât cu acordul lor. Dacă o faci, te blestemă și blestemul se leagă ca și cel de mamă. Când nu mai poate nașul, nu e cu rea credință. (1, 6, 7, 8, 9, 10)

Dacă ai cel puțin 3 fini botezați sau cununați, ți se iartă păcatele. (1, 6, 7, 8, 10)

E bine să botezi copii săraci, că-ți iartă Dumnezeu din păcate. (9)

Să ai fini e o fală, o mândrie că ești căutat de oameni, că ești bogat. (4)

Părinții dau daruri nașilor. Înainte, și cinsteau și pe moși, și pe nănași. (4)

Darurile primite de naș de la părinții copilului: cămașă, prosop, colac sau pâine (1, 3, 7), “chistinău” (batic), șorț, material sau haină (6, 8, 9, 10)

Oricine vede copilul (chiar nașii), trebuie să-i dea “bani de somn” (“să nu îi fure somnul”) sau de noroc. Se pun la cap. (2, 3, 4, 6, 7, 8, 9)

Dacă nu are bani, ia o scamă de pe el și o dă copilului. (2, 4)

Se merge și special, cu plocon: bani. (4)

Darurile nașului pentru copil: haine, costumaș național (8, 9), apa sfințită, busuioc. (9)

3.2 ALEGEREA NUMELUI

Numele e dat de cine vrea. (9)

E dat de tată. (10)

E ales de părinți. (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8)

Poate fi: numele nașului, al tatălui sau mamei, bunicului. (4, 7, 8, 9)

Dacă se apropie vreo sărbătoare, se alege numele aceluia sfânt. Poartă noroc. (1, 2, 4, 6, 8, 9)

3.3 RITUL BOTEZULUI

Moașa duce copilul la biserică. Nașa îl aduce. (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

Copilul e învelit în cămeșuță, scutec și legat cu fașă în trocuță. (3, 7, 10)

Obiecte: la capătul brăului, erau tămâie și cărbuni cusute. (10)

Mama nu intră în biserică. Merge la 3 săptămâni (la molitvă), dar nu intră. (1, 2, 6, 7)

La botez, vine cine vrea. (6, 7, 8)

Mama citește, scrie, lucrează, ca să fie copilul deștept. (2, 3)

Nașa duce cantalăul sau o cana frumoasa de sticla cu apa sfințită, din care se botează (cu apă, busuioc, mir), lumânarea și sacul cu haine. (2, 3, 4, 6, 8, 9, 10)

Apa de la botez e pusă zilnic în scaldă. Se numește “apa de babă”. (6)

Moașa duce perina și haine pentru învelirea copilului. (2, 8, 9)

Pe pernă, se pune panglică roșie, pentru deochi. (4)

E o pernă frumoasă, cu volănașe sau brodată, primită de la moașă. (4)

Lumânarea e împodobită cu panglici, flori naturale sau artificiale. (4, 7)

De ea se lega fașa cu care era strâns copilul. (7)

Era obiceiul să se lege costumul național pe “lumină” (lumânare). (4)

Toate lucrurile erau roz (pentru fată) sau albastre (pentru băiat). (4)

La botez, îl ține nașa pe copil. (4)

Dacă e băiat, preotul înconjoară altarul de 3 ori cu copilul. (4, 6)

Prima dată când e adus copilul acasă, e pus pe masă, ca să fie văzut, să fie fălos, frumos, norocos, deștept, bogat. (2, 3, 4, 6, 8, 9, 10)

Sub el, se pune cheptarul, ca să fie fălos. (9)

Că să fie mândăcios, se pune pe un ciubăr (numit saf, dacă era mare). (9)

Era pus în “casa dinainte”, să fie mereu în frunte. (7)

Masa se face imediat după botez sau în altă zi când pot toți. (4)

Se strânge multă lume, mai ales cei obligați, datori. (4)

Se face masă ca la nuntă (dar cu mai puține bucate), cu mâncare, băutură: gustări, ciorbă, supă de tăitei, sarmale, friptură cu piure, prăjituri, tort. Se face cu nașii, moșii, rudele. (7, 9, 10)

Mai demult, se pregăteau: supa de loște, curechi cu măietec și carne, carne friptă cu sos, cozonaci sau plăcinte. Băutura: vin, vinars. (7)

Se pune muzică, se joacă până la miezul nopții: învârtita, bătuta, hațegana (4, 7). Atunci, aduc copilul acasă de la locul botezului. Mama vine și îl pune pe masă înaintea nașilor. Se oprește muzica. Se ridică nașul și zice: “Am băut, am mâncat, da’ mai avem multe de dat”. Apoi, vin darurile. (4)

4. ÎNDATORIRI DUPĂ BOTEZ

Nașii sunt părinți spirituali. Legătura e permanentă. (1, 4, 7)

Nu se amestecă în viața personală. (7, 8, 10)

Trebuie să existe respect reciproc. (4)

Sunt obligați să-l cunune pe fin, dacă sunt chemați și dacă pot financiar. (1, 2, 3, 7, 8, 9, 10)

Se țin de rudenie și cu rudele finului și se ajută. (1, 3, 4, 7, 8, 9, 10)

Nașii merg pe la fin cu cadouri, haine sau doar în vizită, “pe omenie”. (2, 7, 8)

CĂSĂTORIA ȘI NUNTA

1. CREDINȚE ȘI PRACTICI PREVESTITOARE

De Auli, în Postul Paștelui, în prima săptămână, joia, mergeau fetele la o casă și fierbeau cucuruz. Joi seara, se adunau feciorii și fetele le dădeau porumb fiert, dulce sau sărat, la alții, că să-și bată joc. Când adormeau toți pe paie, cu cele mari dormeau băieții. Vineri dimineața, se trezeau de noapte și scoteau cicalaii și le dădeau foc și strigau dintr-un deal în altul:

“Aulii, Mario, Aulii;
Ce ți, Mario, ce ți?
Ce să-mi fie? Ce să-mi fie?
O turnau diecii-n țara,
La Ana în ocol se băgară.
Fata când o vedea:
Vai, mama, mă doare capul.
Știe mama ce ți’ leacul,
Ion, săracul.”(1, 8)

De Sânvăsâi (cum se face acum Revelionul), se aduceau 9 sau 11 farfurii sau căni, se puneau pe masa și se strângeau fete și feciori. Sub fiecare farfurie, se puneau: cărbune (soțul va fi negru sau urat), sare (va fi sărac), cariga de fus (“murar”, adică morar), oglindă, inel, primbura (fâlos), mărgelile (frumos sau gelos), pita (bogat), ghem (gușat), pieptene (colțat), bani (bănos), peria (bărbos), pahar (beutor), carne (gras), grâu.

Una sau două le puneau și celelalte stăteau afară. Veneau și ridicau farfuria și ce găseau sub ea, așa era sortitul. (1, 2, 3, 9, 10)

De Sânvăsâi, se făceau colaci și se dădeau pe apă și al cărei colac era primul, ea făcea “soața”, în a 2-a zi de Paști. Se făcea masa, se puneau muzică și se chemau fetele. Până seara, la asfințit, soața ospăta fetele și se mai găseau unii cu alții (fete cu băieți). (1, 2, 4, 5, 7, 8)

La Bobotează, se puneau mărgelile sau busuioc de la popa sau primbura de la camașă sub prag să treacă popa peste ele și noaptea se puneau sub cap și pe cine visau, cu ăla se măritau (în loc de mărgelile, se putea pune oglinda). (2, 4, 5, 7, 8, 9)

În anul în care visa, se și mărita. (8)

Crâsnicul îmbia: “Aveți fete, puneți busuioc.”(4)

Se mai punea busuioc sub pernă, furat de la crâșnic sau luat de la popa când venea să boteze. (2, 3, 4)

Își puneau și fetele mai mici, nu doar cele de măritat. (2)

Înainte, veneau țigănci cu ghioc că să spună fetelor ursitul. (4)

“Era demult, când eram eu copilă, o femeie la care venea multă lume și care făcea nu știu ce descântece. Lumea o căuta. Toate din sat știau că Sânza descânta. Mama mi-o spus că vinea multa lume la descântat, pentru dureri sufletești.”(4)

Ursitorile la nașterea copilului îi urseau și dacă avea necazuri, așa îi era și ursita. (4)

De Auli, se cânta în pădure “Popelnicu’”(plantă pt. creșterea părului).

“Popelnicu’”:

“Popelnice, veșnice,

Strigăți-te-or fetele,

Răspuns-o dumbrăniecu’

Că zace ibonicu.

Na, să zacă, bola-l cocă.

Nu zace de nici un rău,

Ci zace de doru’ meu,

Cu fața cătă părete

Și poștește apa rece,

Apa rece din izvor,

De dorul mândruțelor.

Apa rece, gura me,

Când să dă pă lângă ie.

Mure negre din rug verde,

Mure negre, ochii mei,

Când să dă pă lângă ei.”(6)

Fiecare fată avea Dragobetele (pâine cusută cu fir de orice culoare). Era pus pe apă. Cel ce pleacă primul arată că acea fată se mărită prima și făcea “soațele” la Paști. (6)

Se făceau clăci în Postul Crăciunului. (6)

Se mai întâlneau la nunți. (6)

La Paști, se punea în blid un ou roșu și un ban. Dimineața, se spăla fata cu acea apă pe față și zicea:

“Să fi iubitoare ca banul și drăgălașă ca oul”. (8)

La Nedei, se întâlneau tinerii, pe zi, iar seara se întorceau acasă. (8)

La șezători, se învelea o roata cu paie și i se dădea drumul. Dacă pică pe o anumita parte, erau fetele (an rău), dacă pică pe alta, erau băieții (an bun). (10)

La alesul cânepii, cânepa mică însemna om mic, cea mare, om înalt. (10)

2. LOGODNA

Peșitul îl face băiatul de la părinți. (8, 9)

Peșitorii erau nașul și mirele, cu căruța și caii. (10)

La peșit, se trimite o rudă din familie (chiar bătrânii sau nașul) sau un băiat care e prieten și cu fata. (1, 5, 6, 7)

La cuscreală, se mergea joia sau luna. “Orice lucru să nu-l începi de marțea, nici de vinerea, că nu ajută.”(9)

Se duce la părinții fetei seara și dacă acceptă, se înțeleg la o data când se cuscesc. Atuncea merge băiatul cu rudele apropiate (doar bărbații, pe vremuri), părinți și nași, la fată acasă, se pune masa și se târguiesc cu averea, se înțeleg pe holde, vite. Dacă nu ajungeau la nici un rezultat, nu se căsătoreau. Dacă ajungeau, se fixa data nunții. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Acuma, de un timp, cuscreala e mai modernă: se caută cu școală, serviciu și după calitatea omului. (4)

Părinții știu că discută de mai multa vreme, că au planuri de căsătorie. Acuma, discută mai altfel ca altădată, mai multă vreme, până se cunosc mai bine. (4)

Cu 3 duminici înainte, mergeau la popă, se băgau la “potrocol” (Sfat) și popa anunța vestea 3 duminici la rând. (1, 3, 7, 8, 9, 10)

“Vestim pentru taina Sfintei cununii pe juna....cu junul....”. (8)

Fata își făcea zestrea în cele 3 săptămâni. (8)

Un om de-al familiei spune în sat că o sa fie ospăț. (5)

Popa anunța căsătoria cu 1 sau 2 săptămâni înainte. (2, 6)

Tinerii merg împreună prin sat, ca să se știe că se vor căsători. (2, 4)

“În satele noastre, e mai restrâns, se cunosc toți, îi văd împreună mereu, se știe.

Părinții se ajută, merg de la unii la alții”. (4)

Tinerii mergeau cu părinții la “potrocol”. Se mergea înainte de ospăț. (1, 5)

Inelele le pun doar la cununie. (4)

“Am auzit că nu știu unde se face logodna la cununie, dar la noi nu e obiceiul.”(4)

3. CĂSĂTORIA

3.1 CĂSĂTORIA CIVILĂ

Se numește “potrocol”. (9)

Se face la “cântălarie”(Consiliu). Mirii puneau mâna pe Biblie. Primarul zicea: “De bună voie ați venit aici?”. “Ești silit sa o iei pe.....de nevasta?”. Zicea asta de 3 ori. Avea un fel de haină cu zigzaguri tricolore. (10)

Se face în aceeași zi cu nunta și cu slujba religioasă, duminica, după 3 săptămâni de la logodnă. (1, 2, 4, 6, 7)

Unii o fac înainte de nuntă, în ziua ospățului. (4, 5)

Merg femeii să vadă mireasa acolo. Îi servesc cu băutură și prăjituri. (4)

După o săptămână de la cuscreală, mergeau la Sfat. (3)

3.2 SLUJBA RELIGIOASĂ

Se face în aceeași zi cu nunta. (1, 3, 4)

O făceai când puteai. (9)

La 2 săptămâni după “potrocol”. (10)

Era imediat după căsătoria civilă, pe la ora 12–13. (7, 8)

Era ca și astăzi. (3, 5, 7, 8, 10)

Cei ce nu aveau verighete, schimbau batiste între ei. Verighetele erau de aluminiu sau argint. (5, 8)

Lumea juca afară, iar în biserică era slujba. (6)

Se merge cu căruțe cu cai. Caii aveau colaci și batiste la urechi. Simboliza faptul că erau bogați, probabil. Mergeau fetele în căruță. Erau nănașii în căruță cu mirii și cel care mâna calul. De la Sfat, se duceau tot cu căruța. În spate, era căruța cu fetele, care chiuiau, strigau, laudau mireasa, mirele și nașii. (1, 4)

Când erau în sat străin, ziceau că le-au luat ce a fost frumos. “Ne-am dus la Bucium și am zis:

“Ciuda voastră, buciumani,

Fala noastră, orășteni,

Pita albă vă mâncarăm,

Fata faină v-o luarăm.”

Replica: “Nu ni ciudă că ne-ați luat-o,

Ci ni fală că v-am dat-o,

Ca-i faina și tinere

Și voi n-ați avut ca ie.”

Replica: “Poți fi mireasă făloasă

C-ai ajuns în astă casă

C-ai ajuns în neamul nost’

Că-i viță de om frumos.” (4)

Se certau cu astfel de strigături sau “minciuni”. (4, 8)

“Or mers cu mireasa la mire acasă, direct în șură, unde era jocul. Când ne-am dus noi, or strigat:

“Si noi vă poftim în șură

Și vă dăm mestecătură.”(4)

4. NUNTA

4.1 OBIECTE RITUALE

Steag-pe o bătă lungă (de 2 metri), se înșirau baticuri negre sau baticurile miresei și primbura din păr, ciucuri și se puneau zurgălăi sau zdrăncănele (cu care mergeau călușarii) sau cingătau (clopoței). Era împodobit de fete și feciori sâmbătă seara. Băieții fără tată nu aveau voie să ducă steagul. Steagul era purtat când veneau după mireasa. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Făceau zgomot cu zdrăncănele. Poarta era împodobită cu brad, frunze de stejar și era scris cu brad “Bine ați venit!”(8)

Bătrânele puneau la steag baticuri mari cu flori și brâu național. (6)

La mireasă, se făcea pom împodobit ca de Crăciun, pus pe masă unde era ospățul. (5)

În acea seară, se juca. (4)

Cel mai fălos fecior ducea steagul. (2)

Steagul era dus de prietenul mirelui. (4, 7)

Steagul sau ciubărul însemnau trecerea de la feciorie la viața de om însurat. (7, 8)

Chiar și la cununie, tinerii jucau afară și stegarul juca steagul. Uneori, îl juca cu o fată (iubita lui). (4, 5, 7, 8)

Astăzi, nu mai face nimeni steag. (4)

Todi – în vârful unui pom, se pune o sticlă și când se venea acasă la mireasă, trebuiau să-l împuște. Doar așa puteau intra în curte. (1, 5)

Todiul era o sticlă cu apă, cu pene de găină în ea, pe care trebuia sa o împuște vornicul. Dacă nu putea, dădea de băut. Porțile erau încuiate până se împușcă todiul. Todiul îl puneau băieții din partea miresei. (2)

Pom – se făcea la mireasă când se dădea cinstea după prima masă. Era un fel de plocon, se împodobe ca la Crăciun și muierile duceau “speia” (găina tăiată, turta) pentru a cinsti mirii. Pomul era cinstea nașului. Era dus de tineri. Era un ciubăr și un colac sau doi și în ei era înfipt pomul (brad). Se pune și vinars și vin. (1, 4, 6, 7, 8, 9)

Nimeni nu venea la nuntă fără plocon (prăjituri, vinars), să se vadă care e corfa (speia) mai frumoasă (8).

Acum, se dă o găleată cu două șampanii și doi colaci și asparagus pentru ornament. (1, 7)

În pom: turte sub forma de steluțe, mere, nuci, care erau mâncate apoi. (7)

Cineva descânta pomul. (7)

Nașii dădeau steagul, dar și bani, materiale pentru mireasă ca să-și facă bluza, batic, șorț. (4, 10)

4.2 OSPĂȚUL

Se făcea duminica, prima dată la mireasă, apoi la mire. După cununie, mirele ducea mireasa la casa ei și se întorcea la el acasă. Fiecare avea nuntașii lui. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Se mutau de la unii la alții, după ce se cununau. (4)

După prima masă, se mergea după mireasă (mirele și câțiva nuntași, nașul). După ce o luau, trebuia să le pună masa. (4, 7, 8)

Erau nunți mici, cu lume puțină, se făceau iarna (până la lăsarea Postului). Ținea până dimineața. (4, 6, 7)

Nu era chemat tot satul. Ținea 2 zile (duminică și luni seara). (6)

Nașii puneau masa (prăjituri, băutura) când mergea mirele după naș. (1)

Nașii puneau masa de la strigări (cea mai scumpă). (6)

Mai demult, nașii dădeau o masă “ajutor” la miri. (1)

Masa e pregătită de femei ce se pricep, numite “socăcițe”. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Era o femeie tocmită care câștiga mult, dar și muncea o săptămână. Ea le conducea pe celelalte. (4)

Se făcea: supa de tăiței (loste), perișoare, sarmale, curechi cu carne (de oaie), carne de porc, pasăre, vită, cozonac cu nucă, plăcinte cu drugă, maietec (un fel de cârnat), pupe (gogoși). (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Erau 3 mese: la cununie, la ora 12 (la strigări), dimineața (zeama acră). (8)

Băutura: țuică, vin. (4, 6, 8)

Astăzi, se fac: gustări, mezeluri, brânză, roșii, ardei, salate, sărățele. După ele, se pune supa de găină, apoi friptură de porc, găină, șnițele, piure de cartofi, pilaf de orez. Apoi: prăjituri, sarmale, iar prăjituri, băuturi, cafea. Acum dau și vișli. Apoi, începe cinstea. Tortul miresei e cu mai multe etaje, e alb, ornat frumos. Cu asta începe cinstea nașului. (4)

Muierile ce veneau aduceau plocon: plăcinte cu brânză, varză. Nu erau prăjituri. (3)

4.3 ZESTREA

Mireasa o pregătea împreună cu mama ei, cu părinții. (1, 2, 3, 5, 7)

Era pregătită de cel ce mergea în casa celui alt (ca și nora sau ginere). (9)

Se dădeau lăzi mari la început. Apoi, credenț (dulap), în care se puneau: perini, haine. Era scos afară deschis, să îl vadă lumea. (1, 4)

Astăzi, se dă și mobilă. (1)

O pune pe culme în șură sau afară, în curte, pe frânghii, în dimineața nunții. (1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10)

Acuma, nu mai vede nimeni zestrea, nu se mai ține cont. Se primesc daruri de la neamuri, aparate de uz casnic. (4)

Se înșirau perdele, covoare, perini, saci, străiți, desagi, cearșafuri (lepedee), prosoape țesute (stergare), “meringheața”(pentru învelit merindea), cipca (dantela), “fileuri”, măsurita (fața de masă), pracoita (plapuma), poneava (țesătura), perdele de lână. (1, 2, 4, 6, 7, 9, 10)

La clăci, în Postul Crăciunului, se torcea pentru gazdă. (2)

Dimineața, după terminarea nunții, lua zestrea cu carul cu patru boi și o duceau la mire. (1, 8)

Se mai dădeau animale, cel puțin două holde. (6, 7, 8, 10)

Mireasa dădea cinste și familiei mirelui: cămăși, materiale de rochii. (7)

4.4 PREGĂTIREA CASELOR. LĂUTARI

Se tocmeau unul, doi muzicanți, numiți “lăutași”. Cânta toata noaptea la lăută (vioară) sau fluier. (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10)

Cântau “bătute”. (8)

Mirele îi tocmea, le dădea arvuna și îi plătea după nuntă. (4)

Astăzi: formație. (4)

Casa era împodobită cu ștergare, farfurii (blide), icoane, covoare. La poartă, tineretul aducea brad și primburi, cu care o împodobeau. (4, 7, 9)

Se scoteau paturile din casă. (9)

Astăzi, pun o tăbliță și scriu: “Bine ați venit!”. (4)

4.5 VESTIREA ÎN SAT

Joia, înaintea nunții, “chemătorii” invitau familiile. Erau rude sau prieteni căsătoriți și îi chemau pe cei căsătoriți. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Erau 2–3 pe o stradă. (7)

Vornicul era omul ce supraveghea nunta și era priceput să vorbească în versuri. (4, 6)

Mergeau după mireasă fără vornic. (6)

Veneau cu ploscă din lemn, cu țuică, de care erau legate panglici colorate. (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

Mai demult, mergeau călare. (4)

Nu mergeau cu lăutari. (3, 10)

Spun că se căsătoresc tinerii și invită la nuntă. Improvizau formule. Li se răspundea cu urări de bine la adresa mirilor. (2, 5, 7)

Ziceau:

“Au butoi cu 7 cercuri

Să bem din el până miercuri.” (1)

Acuma cheamă tot satul. (4)

Ziceau:

“N-am venit să va vedem (să ședem)

Am venit să vă chemăm,

Că și pe noi mirele (mireasa) ne-o rugat

La dumneavoastră ne-o mânat.

Fata (feciorul) dvs. să poftască la nunta noastră

(Să lăsați pe fata dvs. la ospăț).”(4, 9)

Sâmbătă seara, la fete veneau fete și la băieți, băieții (rude sau prieteni apropiați), care chemau. (1, 2, 4, 6, 7, 8, 9)

4.6 ACTE RITUALE

Când mergeau după mireasă se cânta (cei din partea mirelui):

“Dragu mi-i unde mă bag,

Că vad că-i ocolu' larg

Și ocolu-i flostărit,

Casa și șura-i de zid.

În grădină numai pruni
Și în casă oameni buni.”
Din partea miresei:
“Poți să fii, mire fălos,
C-ai intrat în neamul nost.”
“Foaie verde de trifoi,
Poți tuna mire la noi,
Că suntem oameni de viță,
Nu ne luăm după uliță,
Neamul nost îi viță mare,
Îi de vită de ardioaie,
Be vinars și nu să moaie.” (8)

Mireasa era ascunsă (“pitulată”) în cămară sau după ușă, iar mirele și nănașul trebuiau să o caute și când o găseau, plăteau ceva unui copil. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10)

Se legau porțile, drumul. (10)

Afară erau strigăte și chiote, veselie. (4)

Se înlocuia cu o mireasă urâtă sau bătrână. (4, 6, 7)

În dimineața nunții, se duceau la râu și făceau joc. (4)

Se gonea mireasa. Se spuneau strigături, ca să o întristeze că pleacă noră.

(3)

Era înlocuită cu fete mai mici, pe care nănașul le plătea că să îl lase să o caute. (2, 7)

Nu se fura mireasa. (3)

Se juca mireasa pe bani în noaptea nunții. Aici, veneau rudele apropiate.

(4, 5)

Era întâmpinată de soacră. (1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10)

Soacra zicea: “Tu ești mila și ajutorul meu, mâna mea dreaptă.”(10)

Abia după soacră, o pupa și socrul. (8)

Soacra se urcă pe scaun și o întoarce pe sub mână. (1, 5)

Soacra urcă mireasa pe scaun și îi dădea un colac să i-l rupă pe cap. (6)

Femeile ziceau:

“Suce, suce, soacră dulce,

Că ai o noră ca și-o cruce.” (6)

Soacra o pupă și o primește în casa. (1, 3, 4)

“Ieși afară, soacră mare,

Că-ți aducem noră tare,

Să-ți ajute la ciubăr,

Să te scuture de păr.” (2, 6)

Mirii se duc prima dată la părinții lor, după nuntă. (1, 2, 6)

Prima vizită: la nănași, pe omenie, în duminica de după nuntă. (5, 6, 7, 9, 10)

A doua vizită: la moașă. (10)

Prima vizită: la nași, peste o săptămână, împreună cu socrii. Apoi, merg socrii mari la socrii mici și invers. (8)

La nănaș, se puneau bani într-o cantă cu apă și toți se înghesuiau să ia banii. (5)

Boii trebuiau să aibă colaci în coarne, însemna că mireasa e bogată. (5)

Miresei i se fura opinca, pentru un vinars. (5, 8)

Dacă le ieșea cu găleata plină cu apă în față, aveau noroc. (1, 2)

Se mai zice: “Nu linge blidele, că plouă la ospăț!”. (6, 8)

Dacă plouă la ospăț, au noroc, sunt roditori. (1,7)

Dacă plouă, mirii “nu trăiesc”. (2)

Dacă plouă, mireasa e “lăptoasă”. (3)

Dacă ninge, înseamnă noroc, bogăție. (10)

Dacă le iese căruța cu cai, nu e bine. (1)

Să nu fie mort în sat sau să fie înmormântat până la data nunții. Altfel, nu trăiesc împreună, nu au noroc. (1, 2, 4, 6, 9)

Dacă sunt două mirese, să nu se vadă, că nu au noroc. (2)

Dacă sunt doi frați ce se cunună în aceeași zi, nu e bine, că nu au noroc. Să nu se vadă, că nu trăiesc mirii împreună. (2, 9)

La cununie, cel ce stă cu piciorul mai în față sau pășește primul, acela conduce în căsnicie. (1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

Nu existau obiceiuri legate de dovedirea fecioriei miresei. (6)

În noaptea nunții, se spun “minciuni” (femeile), se joacă mireasa. (3, 6, 9)

A doua zi: alt ospăț. (7)

Primul drum: la nănași. (3)

Mirele merge prima dată la nănași (care e pregătit cu băutură și prăjituri), e însoțit de fete și feciori. E ultima dată printre feciori. Se strigă:

“Se cunoaște după curte

Că nănașu-i om de frunte.

Se cunoaște după căși

Că nănașu-i om ales.

Dragu mi-i unde mă bag

Și în poiată-i plin de vite

Și în casă-s oameni de frunte.” (4)

Era zălogul: înainte de a merge după mireasă, trimiteau un bărbat cu desagi. Se ascundea printre nuntași și intra pe furiș la mireasă în casă, spunând:

“Am venit, nu mai aveți dreptul să legați poarta, mireasa e a noastră!” (4)

Era obiceiul cu todiul. Trăgeau în el și se enervau. “Am văzut pe unul din nuntașii mirelui, care a tras de ruda aia până a doborât jos todiul.”(4)

A doua zi după ospăț, se făcea cinstea la mireasa. Se mergea cu cadouri. Era întâmpinată de oameni călare pe târs (bata mare), care biciuiau și însoțeau o maimucă (păpușă). Era o batjocură. (6)

Se striga cu o găină tăiată, cu țigara în plisc și fontă la grumaz. (8)

Se dădea miere și pișcot la miri și la nănași. Erau pregătite de nănași și simbolizau legătura, căsătoria. (8)

MOARTEA ȘI ÎNMORMÂNTAREA

1. PREGĂTIRI ÎNAINTEA MORȚII

1.1 SEMNE CE PREVESTESC MOARTEA

Te spurcă cucul seara sau cântă aproape de casă sau înainte să te speli sau să mănânci primăvara. (1, 3, 4, 5, 9)

Cânta cionvica (cucuveaua). (1, 2, 4, 7, 10)

Vizezi noaptea urât. (1)

Auzi pisica în casă, noaptea, sforăind. (1, 7)

Vizezi brad (moare fecior). (1)

Hăuie câinele. (3, 7, 10)

Are vise (apa adâncă, turbure, mireasă, copilaș-fetiță). (4, 7, 8)

Are presimțiri. (5)

“Mama me o avut o cloșcă cu pui și înainte de a muri, într-o noapte, o cântat un pui cocoșește.” (6)

Pocnesc ferestrele. (10)

Cad stelele (moare cineva din afara neamului). (10)

1.2 SEMNELE AGONIEI

Când se “pigule” omul, se știe că se duce. (2)

Omul stă și se uită fix. (2)

Are vedenii. (2, 6, 8)

Vorbește cu morții apropiați, strigă după părinți. (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

1.3 CEASURI BUNE ȘI RELE

Cei ce mor între Paști și Rusalii merg în Rai (cerul e deschis sau vămile sunt deschise). Vor fi mântuiți. (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9)

Nu e bine să mori în Săptămâna Paștilor, în Post, căci Raiul e închis. Familia se roagă pentru ei să scape. Sunt oameni păcătoși sau fără lumină. Atunci a pățimit Hristos. (1, 2, 7, 8, 9)

Nu se moare în Săptămâna Luminată, “că e aia mai scumpă”. (6, 10)

1.4 PREGĂTIRI PENTRU UȘURAREA MORȚII

Lumânarea aprinsă (1, 7, 8)

Slujbe (a Sf. Vasile cel Mare – Marele Văsălie), rugăciuni sau dacă e grav, maslu de casă sau de pomană (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

“O, Preasfântă Maică, Stăpână, Fecioară de Dumnezeu Născătoare, primește nevrednica mea rugăciune și mă păzește de moarte năpraznică și-mi dăruiește pocăință înaintea sfârșitului meu. Amin.” (10)

Maslul de pomană: umblă o văduvă după bani prin sat. Cumpără lumini, face slujba cu doi popi. (9)

Maslul e cel mai de ajutor la omul ce nu poate să moară. Lumea plătește preoții, că nu au voie să dea din casă cei ce au mort. Se face cu cât mai mulți preoți. (2, 3, 5, 7)

Mătănii pe o haină. (8)

Cărți de rugăciune (Visul Maicii Domnului, Talismanul, Epistolia), cruce sub pernă (2, 4, 7, 10)

Dacă nu se cheamă preotul, chinuie mult. (2, 4, 7)

Moare așa cum e îmbrăcat. (1)

Se îngroapă în costum popular, dacă are. (4)

Să nu fie “smintit”, adică să fie lăsat să moară. (7)

Iertare de la persoane cu care s-a certat. (7, 8, 10)

1.5 URMĂRILE NEÎDEPLINIRII ACESTORA ÎN CAZUL UNOR MORȚII VIOLENTE

Se face mai multă slujbă. (4, 6)

Sufletul arde în foc. E interzisă slujba. (10)

Înainte nu se făcea toată slujba pentru spânzurați, doar jumătate. (4, 6, 8, 9)

La înec: slujba întreagă. (8)

Nu se duc prapurii. (7, 10)

Slujbe multe, parastase multe, pomeni, rugăciuni (4, 6, 7)

Dacă nu se fac, familia trăiește cu gândul că a murit nespovedit și necuminecat. (4)

După ce e dus la groapă, a doua zi dimineața, se face pomana ieșirii sufletului. (4)

La 6 săptămâni: pomană și stolnic. (4)

2. MOARTEA

2.1 PREGĂTIRI ÎN CASĂ

Se acoperă oglinzile sau se întorc, că să nu se vadă în casa mortul. (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10)

Se acoperă 6 săptămâni sau 42 de zile pentru liniștea sufletului, că să nu se mai arate fața mortului la nimeni. (10)

Nu se deschid geamurile sau ușile. Intră aer și se umflă mortul. (2, 7, 8)

E așezat cu capul spre Apus. (8)

Nu se scoate gunoiul din casă. Se bagă sub masa de sub sicriu. (2, 7)

Se împodobește masa unde e pus mortul. (1)

Se închid ferestrele. (1)

Se scoate mobila pentru a face loc. (7)

2.2 VESTIREA MORȚII

Crâșnicul trage clopotele de 3 ori pe zi: dimineața, la prânz, seara. Trage și întrerupe 5 minute. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Aduce sfeșnicul. (8)

Oamenii casei anunță în sat. (3)

2.3 CE I SE FACE IMEDIAT DUPĂ MOARTE

Celor ce mor cu ochii deschiși, li se pun bani pe ochi sau se închid. (1, 2, 4, 6, 7, 9)

Celor ce mor cu gura deschisă, li se leagă maxilarele. (1, 2, 3, 6, 7, 9, 10)

Se leagă mâinile cu o batista. (3, 7, 8)

Se leagă picioarele. (8, 10)

O fac cei ce scaldă. (8, 10)

Asta fac femeii ce sunt chemate și plătite. (2)

Se scaldă. (9)

Se îmbracă cu hainele de cununie. (9)

2.4 SCĂLDATUL

Doi, trei oameni, rude sau prieteni sau străini, care sunt plătiți cu bani sau cu hainele mortului. (1, 2, 4, 5, 7, 8, 10)

Pentru bărbați, spală bărbații și invers. (7)

Oamenii săraci spală mortul, care primesc hainele. (4, 6)

În apă caldă. (5)

În apă normală, cu spălătoarea, apă, săpun, pe tot corpul (altfel îl lingi cu limba pe lumea cealaltă). (1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10)

Spălătoarea se păstrează și, în caz de rău la vreo rudă, se afumă cu ea. (2, 10)

Unii rup din cârpa de pe mort și afumă cu ea sau rup din cruce și afumă. (2)

Apa se aruncă în locuri dosnice, unde nu umbla oameni sau vite. (1, 4, 6, 7, 9, 10)

Apoi, se dă cu apă sfințită. (6)

Patul se arde. (4)

Hainele se ard sau se spală în iaz. (9)

Scaldă cine vrea. (3)

Apa se ia de la râu sau fântână. (3, 5, 10)

2.5 TUNDERE, BĂRBIERIRE, TĂIEREA UNGHIILOR

Se tunde. Părul se bagă în sicriu. (1, 2, 7, 8, 9).

Părul se păstrează și se afumă cu el, dacă revine sufletul. (9)

Se bărbierește. (1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

I se taie unghiile. Se pun în sicriu. (4, 7, 8)

Nu e musai tuns. (4, 5, 6)

Uneltele se pun lângă el, în sicriu. (10)

2.6 UNGEREA

Popii se ung cu mir peste tot. (1, 5, 7, 8)

Nu se unge mortul. (1, 2, 4, 7, 8, 9, 10)

2.7 HAINELE

Haine noi sau cele mai faine. (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8)

Cele cerute de mort cu limbă de moarte, pregătite special. (7, 8)

Haine albe. (5, 10)

Hainele de cununie. (2)

Costum național. (4, 6, 8)

2.8 OBIECTE LÂNGA MORT

Tot ce este în casă, ca sa nu le ia mortul: cereale, lâna de oi, bani (în buzunar, pentru femei sau în batistă, la curea, pentru bărbați, pentru a plăti vămile), vin, vinars, două ouă fierte (roșii, dacă e între Paști și Rusalii), colaci (merinde pe drum), rug (spini de trandafir). (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Flori aduse de toți. (3, 4)

Obiecte pe care le-a folosit și i-au fost dragi: piaptăn, cipca, cusături, fuior (la femei), scule de lucru (secera, coasa), pix, unelte de bărbierit, briceag, fluiet. Altfel, vine după ele. (1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Cinci oameni de ață, “să nu fie singur”. (8)

Păpuși din cârpe. (1)

Lumânări (de o parte și de alta a lui). Lumânarea cu care moare se face cât mortul de lungă și arde 3 zile. (1, 2, 4, 7, 8, 10)

Alții, care au morți, trimit merinde prin mortul respectiv. (1)

2.9 UNDE STĂ SUFLETUL CÂT TRUPUL E ÎN CASĂ?

Sub streășina casei sau pe lângă casă, 6 săptămâni (până la pomană). Vede tot ce fac cei ai casei. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9)

Zilnic, cei ai casei duc o găleata cu apă la cei neputincioși (“izvorul mortului”). Găleata, cana (legată), un ștergar, lumina se dau celui ce a dus apa (o femeie a casei). (9)

3 zile stă la streășină, restul până la 40 de zile călătorește pe unde a umblat în viață (7, 8, 10)

Nu știe nimeni sigur. “Mama zicea că scrie în cărți că el pleacă și vine la înmormântare și ascultă rugăciunile. După ce se închide sicriul, se sărută crucea de pe el. Sufletul îl vede numai pe cei ce sărută crucea. Se întoarce la ceilalți morți și le spune că i-a văzut pe cei care au sărutat crucea (“I-am văzut la sărutare”).” (4)

2.10 PENTRU SUFLETUL MORȚILOR

Trei seri, o farfurie cu mâncare și băutură, lumânare aprinsă (1, 2, 7, 9)

În prima noapte, se lasă o farfurie cu mâncare ce nu se ia cu furculița (supă).
Dimineața, vârful e murdar. (10)

Apă de la feștanie (3 zile), acolo unde moare (8).

Un pahar cu vin la popa pe masă în timp ce se cântă slujba înmormântării, înainte de a-l acoperi. La sfârșitul ei, popa varsă vinul peste mort și zice: Stropimă-vei și mă voi curăți, spăla-mă-vei și mai vârtos decât zăpada mă voi albi.” (4)

Nimeni nu mai are voie să atingă mortul, se iau florile și se aruncă sau se pun pe cruce. (4)

Nu se pune nimic. (5)

Făină și blid cu apă pe masă. I se văd urmele pe făină, că vine și mănâncă din tot. (6, 9)

2.11 SE LASĂ MORTUL SINGUR?

Nu se lasă singur ca să nu se întâmple ceva rău cu el. Ziua îl păzesc bătrânii, iar noaptea cunoscuții, prietenii. (1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10)

Sufletul nu trebuie pustiit. (10)

Îl păzește câte o femeie ce nu poate ajuta la pomană. (9)

Se păzește să ardă tot timpul lumânarea. Se păzește până la groapă. (2)

2.12 PRIVEGHIUL

Vin oameni din sat nechemați. (2, 3, 5, 7, 8, 9, 10)

Se povestește, se fac șotii, dacă e mai bătrân. (1, 3, 5, 6, 7, 8)

Soții:

“Tu ce stai acolo?”

“Căzui în tină.”

“Apu’ di ce?”

“Nu poci până nu vine ... să mă sărute.” (6)

Bocete (7)

Se joacă (cărți, “jumița”, “la bâz”, “moara”, “calul”), se cânta. (2, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Se dă cozonac sau gogoși și țuică. În prima seară, pe la 11, se dau gogoși și țuică, a doua, cozonac. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9)

Se citesc rugăciuni. (2)

3. ÎNMORMÂNTAREA

3.1 COȘCIUGUL

Copârșeul se tămâiază, se pune în el tot ce trebuie (fuior de cânepă, e pusă cruce pe fundul său). (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

E făcut din blăni, cearșaf, pernă. (8, 9)

Se pun păpuși cu numele celor din casă, ca să nu vină să îi ia. (9)

Capul sa fie mai sus ca să nu îi vină veninul pe gură. (6)

Se dă cu apă sfințită. (5)

3.2 CRUCEA

Are aceeași formă la toți. (1, 2, 3, 5, 9)

Pe ea nu se pune nimic. (5)

La tineri se face brad. (5)

Pe ea: flori legate de muieri cu ață, puse în cele trei părți, coroane, coronițe. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

3.3 CINE VINE LA ÎNMORMÂNTARE?

Cine vrea. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10)

Cei chemați (9)

Se zice: “Dumnezeu să-l ierte!”. (1, 2, 3, 5, 9)

3.4 CUM SE SCOATE DIN CASĂ?

E legănat de 3 ori peste prag. După ce au ieșit, se închide ușa de 3 ori. (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Se scoate cu capul înainte. (9)

Cine iese înaintea mortului, moare. (2, 10)

Se scoate masa în curte. Pe ea, preoții pun cărțile. Apoi, se scoate copârșeul. (6)

3.5 CE SE FACE ÎN CASĂ DUPA SCOATEREA LUI?

Nu se duce gunoiul. (1)

Se răstoarnă scaunele și masa în casă sau în șură ca să nu se mai întoarcă și să nu se așeze nimeni. (1, 3, 6, 7, 8, 9, 10)

Feștanie (apa, busuioc, cruce, lumânare aprinsă). (2)

Curățenie. (3)

3.6 ALAIUL

Brad (la tineri necăsătoriți) purtat de tineri ce îl cântă de la coborârea din munte. Trebuie să fie lung cât vârsta mortului. E adus de 9 inși, care trebuie să dea deodată cu toporul, iar când a dat al 9-lea, să cadă. E curățat să rămână doar vârful. Când ajung în sat, îl împodobesc și apoi îl duc în curte. Dacă e fecior, bradul e “mireasa” lui. Dacă e fata, e “mire”. E dus la groapă și pus la capătul mortului. E cântat “Cântecul bradului”:

“Brade, încetinate,

Ce te-ai doblicit

De-ai călătorit

De la munți înalți

De la ai tăi frați

De la loc pietros

La loc revănos?

Eu m-am doblicit

De-am călătorit

După mine au venit
Cei 9 voinici
Cu 9 topoare
Că să mă doboare.
De acolo m-or luat
Că să nu mă rupă
Acum să mă ducă
Cu fluier zicând
Tot înțelegând.”

Bradul merge în fata alaiului. (1, 2)

Cântecul bradului:

“Brade încetinat
Ce vânt te-o bătut
De te-ai coborât
De la munții ai înalți
De la ai tăi frați?
De la munți cu flori,
De la frățiori?
Pe mine m-o bătut
Vântu’ cald de seară
Să cobor la țară
Vântu-nviforat
Să cobor la sat,
După mine or vinit
Ai 9 voinici
Cu topoare mici.
Lor le-o poruncit
Un tânăr voinic
Ca lui să-i aducă
Mireasă din munte
Mandră cu oi multe
Toți or dat odată
Și-am căzut la vatră.
De-acolo m-or luat
Pe cale or plecat,
În fluier zicând,
Toți înțelegând
Cum ei să mă ducă
Ca să nu mă rupă.
Că ei de m-or rupe,
În munte s-or duce,
Altu’ or aduce,
De vârful aplecat,

De mijloc strâmbat,
 Nu ca mini chitat (frumos).
 Brade-ncetinat,
 Nu fi supărat,
 Că pe tini te-or pune
 La un cap de june,
 La lina fântână,
 În mijloc de grădină.
 La lina livadă,
 În mijloc de progadă (cimitir).
 Brade-ncetinat,
 Nu fi supărat
 Că voinicu' are
 O măicuță dulce
 Și-o venit la cruce,
 Mult o lăcrima
 La cetina ta
 Și nu ți-i usca.
 Voinicu' mai are
 Frați și surioare,
 Veri și verișoare,
 Toți or lăcrima
 La cetina ta
 Și nu ți-i usca.”(4)

Nu se intră în sat cu bradul, că moare alt tânăr. Se opresc cu el în afara satului. Acolo, merg fete, neveste cu panglici, batiste, flori, zurgălăi, pentru împodobit. Feciorii îl așază pe niște capre de lemn și crestează în scoarța lui un fel de șerpuială, ca o cunună, ce învelește tulpina. După împodobire, pleacă cu el cântând. Stau cu el în fața porții până se termină slujba. Fetele cântă pe margine. După ce se bagă mortul în mormânt, se ridică bradul, până nu se aruncă cu pământ. Până la înălțarea lui tac toți, apoi tinerii cântă până e gata mormântul. Lipită de brad se pune crucea. Cântecele bradului se cântă și sâmbătă seara de un grup de fete și feciori, 6 săptămâni. (4)

Bradul (dacă e mort tânăr, necăsătorit), crucea, prapurii, preotul, diaconii, mortul, copiii cu coroane, familia, prietenii, restul lumii. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

3.7 PE DRUM SPRE CIMITIR

Se bocește. (1)

Peste apă se oprește, se citesc 3 Evanghelii, se varsă apă din oala unei văduve. (1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Se cântă bradul. (10)

La opriri, cad în genunchi. (9)

Se oprește de 3 ori. Două văduve duc o straiță cu o oală cu apă și 9 colaci, în care sunt bani. Colacii se împart la copii (se plătesc vămile). Când pleacă mortul dintr-un loc, pun apă în locul acela. Cu apa se spală cei cinci gropari (unul stă la groapă, patru duc mortul). (2, 6)

3.9 SE DUCE MORTUL LA BISERICĂ?

Slujba se face în curtea casei, nu la biserică, cu familia împrejur. (1, 2, 5, 6, 8, 10)

Slujba se făcea ca azi. (9)

Dacă plouă, se face slujba în biserică. (7)

Se pune capacul și se sărută mortul. (1)

Se dă de pomana peste sicriu (găină, straiță, prosoape). (1)

3.10 LA GROAPĂ

Se sărută crucea, ca să spună dincolo mortul celorlalți că le-a văzut rudele. (8, 9)

Slujba (1, 5, 6, 7)

Se lasă mortul în groapă. (1, 7)

O văduvă duce colaci cu bani în ei și da la copii (atâția colaci câte vâmi: 9, 12, 24). (1)

Văduva cu oala cu apă varsă apa în jurul mormântului. Ea primește oala și i se pune mâncare în ea. (1, 7)

Se bocește. (2)

Se face cruce în groapă cu hârlețul. (3, 6)

Popa aruncă pământ cu lopata. (3, 6)

Oamenii aruncă pământ și bani în groapă ca să nu mai vină înapoi. (5, 6, 7, 8, 9, 10)

Se zice: "Să-i fie țărâna ușoară și să umble cum umblă banii." (10)

Se spune "Tatăl Nostru". (9)

Mortul se sărută doar în ocol de către rudele apropiate. (9)

3.11 SE CÂNTĂ LA MORT?

Sunt femeii, mai ales neamuri, ce fac "verși" (mai ales la tineri), bocete și se cântă. (1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10)

Bocetele sunt inspirate pe moment. Se bocește la priveghi, pe drum, la groapă. Bocitoarele stau lângă sicriu. (7, 8, 10)

"Cântecul bradului", la morții tineri, timp de 6 săptămâni, în fiecare duminică seara. (1, 3, 5, 7, 8, 9, 10)

Se cântă despre viața mortului. (6, 9)

4. ÎNDATORIRI DUPĂ ÎNMORMÂNTARE

4.1 DUPĂ ÎNGROPARE

La ieșire, se cheamă la pomană. (1, 3, 7)

După ce a ieșit mortul din curte, se dă la toată lumea colac, lumină, un pahar de țuică, ca să plece mortul cu pomană cu tot. (4)

Preotul cheamă pe toți la pomană. Merg la pomană preotul, cantorii: cântă stolnicul. Pe o farfurie, se pun sâmburi de nucă amestecată cu felii de măr și colac. Înainte de a se mânca de la pomană, farfuria trece pe la fiecare și fiecare ia din ea. (4)

Văduva ce a dus colacii îi dă la copii (atâția colaci, câte vămi), peste mormânt. Sunt însoțiți de lumânări (3 zile la rând). (1, 2, 7)

Peste sicriu (acasă), se mai dau pomeni: prima se dă capului familiei, apoi, la scăldași. Se dau: găină, straiță cu merinde, găleți, colaci, prosoape, toate însoțite de lumânări. (4, 7, 8)

Cu apa care a stat sub sicriu la slujbă și care se aruncă pe drum la toate opririle se spală gropașii, dar și oamenii, ca să nu le “amoartă” mâinile. (2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10)

Înainte gropașilor, o văduvă ia oala cu apă și se spală pe mâini, alta ia traista cu care au cărat apa, colacii. (6)

3 zile la rând se merge la tămâiat. (1, 7, 8)

Până la 9 zile se face parastas. (1)

Pomenile se dau acasă și poate veni oricine. (6)

4.2 ÎN CASA MORTULUI, ÎN TIMPUL ÎNGROPĂRII

Rămân femeile ce pregătesc mâncarea (rude). Ele aranjează mesele. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Ei lucrează, nu cântă, nu se roagă. (6)

4.3 DOLIUL

Haine negre, batic (la femei), barbă (la bărbați) (7, 8, 10)

Pentru rude se ține 1 an. (1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10)

Pentru restul, 6 săptămâni. (1, 2, 4, 6, 7, 8, 9)

Fiecare ține cât vrea. (5,10)

4.4 ÎNGRIJIREA MORMÂNTULUI

O femeie din familie sau mai multe femei îl tămâiază 3 zile, înainte de răsăritul soarelui, de-a roata. Pe o farfurie rea, se pun jar și tămâie. Se spune “Tatăl Nostru”. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Peste mâini și scule, se dă doar cu apa. (10)

La tămâiere, se dă colac peste mormânt. (6, 7, 9)

Se iau și 3 colaci care se dau pe drum la cineva. (4)

Se aruncă coroanele uscate, se pun flori, se ridică o cruce trainică, la un an, pe care o sfințește preotul. (7)

40 de zile se duce apa. (1)

Popa aruncă apa dusă de o văduva în mormânt. (1)

4.5 POMENI

Se fac acasă la mort. (5)

Casa o botează popa. (5)

A 2-a zi sau seara: prânzul (1, 3, 7, 8)

La 3 zile, acasă (10)

La 3 săptămâni (9)

La 6 săptămâni, la 6 luni, la 1 an (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Parastas anual, până la 7 ani (1, 7, 8, 9, 10)

La 7 ani, se face stolnic la biserică. (10)

Se fac 40 de colaci ce se dau de pomana pentru trecerea celor 40 de vămi, la 6 săptămâni. (9)

Participă săraci, rude ce au ajutat, care au scădat, vecini. Sunt chemați. (1, 2, 5, 8, 9, 10)

Se duce apa 40 de zile la un om neajutorat. Se dă de pomana găleata, lumânare și cantă. (1, 3, 6)

Se duce apa în 40 de vase. După ce se termină, se împodobește un băț cu 40 de crestături și i se dă drumul pe râu. Dacă bățul merge mult, mortul se duce în Rai. Dacă nu, e păcătos. (2)

Se ridică o cruce mai durabilă și se sfințește mormântul la 1 an. (6)

Stolnic: preoții fac slujba în jurul mesei, iar lumea pune mâna unul pe umărul celuilalt, legănând-o, pentru binecuvântare. Se face în prima duminică după înmormântare. (10)

4.6 DESPRE STRIGOI

Unii se fac strigoi sau vâlve. (5, 7, 8)

Copiii care se nasc din părinți bitangi sau necununați se fac strigoi. (4)

Dacă nu li se bagă ceva în copârșeu, vin după acel lucru. Se bagă spălatoarea. (5, 8)

Vin după cei ai casei. (8, 9)

Vin după vite. (9)

Se fac strigoi sufletele neodihnite, care au plecat fără voie sau cu păcate grele, necredincioși, stăpâniți de duhuri rele. (1, 6, 7, 8, 10)

Strigoii sunt oameni atât de păcătoși că "nu mai încap în pământ". (9)

Se cunoaște dinainte, căci morții sunt roșii la față, neschimbați în cele 3 zile și la dezgropare. (7)

Au codiță la fund. (10)

"Odată, au murit 7 bărbați unul după altul și că să se afle ce este, au dus la morminte un armăsar să sară peste ele. Numai peste unul nu a sărit. L-au dezgropat. Era roșu. L-au ars cu spini. Țăla i-o luat pe toți!". (6)

Cine dezgropă are moarte rea, căci e păcat. (6, 9, 10)

Ca să nu se facă strigoi, trebuie înțepați cu un ac în deget, în picior sau în inimă, sau se bate un cui în inima, se bagă cuie în gură, dar e păcat. (1, 2, 7, 8)

Când e mortul spălat și îmbrăcat, se înțeapă. (2)

Nu le pleacă sufletul de la streășină timp de 6 săptămâni. (2)

Strigoii vin acasă și fac câte ceva. Celor din casa li se pare că aud ceva. “Bocănesc” în podul casei, dezleagă animalele. (2, 3, 7)

Unii se așază pe pieptul celor din casă și trebuie înjurați ca să scapi de ei. (7)

Strigoii sunt lăsați de Dumnezeu. (3)

Se dezgroapă și sunt găsiți în dungă, cu fața roșie și umflată. (3, 7, 8, 9)

Li se taie capul, țâșnește sângele. Mortul se schimonosește. (7, 8, 9)

Sunt arși. (8)

Îți dai seama că e strigoi dacă, din ceasul îngropării îți merge rău. Îl afumi cu păr de la el sau cu o bucată din spălătoare, din cruce sau din pânza de pe ochi, ca altfel ia unul viu. (9)

Exista muroi de lapte, femei ce iau laptele vacilor, luându-le urma și făcând farmece. (3, 4, 5)

După ce moare o moroaie, i se bate un piron de fier în inimă, să nu se facă strigoaie și să vină peste oameni. Pironul se bate la o zi după ce a murit, dacă li se pare că nu înțepenește. (4)

Exista pricolici, oameni ce se fac câini. Ei au coadă și se “mănâncă” cu câinii. (3, 5)

Dacă sunt înțepați (“îmbuțați”), se fac oameni normali. (3)

Pentru pricolici, se fac 7 masluri: unul – cu 3 popi, două – cu 5 popi, trei – cu 7 popi, apoi, în ordine inversă până la 1. (10)

INFORMATORI:

Comuna Orăștioara de Sus:

1. Visăroi Maria, 68 ani
2. Vinerea Mina, 60 ani
3. Ianoș Floarea, 81 ani
4. Demien Ana, 72 ani
5. Manolescu Avram, 87 ani
6. Andreșoiu Saveta 76 ani și Andreșoiu Samoilă, 80 ani
7. Sturza Safta, 69 ani
8. Sigai Safta, 73 ani
9. Gridan Maria, 64 ani
10. Muntean Maria Iulia, 72 ani

IN THE ORĂȘTIE MOUNTAINS – A FIELD RESEARCH RITES OF PASSAGE AT ORĂȘTIOARA DE SUS

Abstract

The rites of passage, referring to birth, wedding or death represented in the course of human development the actions that aim to certify the social order, but also to legitimate a certain cosmic order. Symbols of joining, mechanisms of motivation and mobilization, and the consensus on the moral values that lie at the bottom of the existence of a community might be found out from these rites.

Orăștioara de Sus is located in the eastern side of Hunedoara County, at the foot of the Șurianu Mountains partly and partly within these mountains; the Grădiștea River makes its central axis. From this point of view, it is a similar village both to the other ones in the high areas of Hunedoara County and of the whole country. Not an economic or social note comes in turn to individualize the village, but a cultural one: the territory of the village is almost congruent with the area of the capital of the Dacian Kingdom during our aboriginal ancestors' time of glory. Costești, Blidaru and Fețele Albe, the three great fortresses around Sarmizegetusa Regia, together with the enclosure like, formed by that one at Piatra Albă (Luncani Platform) and Căpâna, on the Sebeș Valley, the most distant one, made these mountains be the cradle of the Romanian people.

A monographic approach lies at the bottom of my methodological steps, joining the participatory action research and the semi-directed interview. There was registered and organized a large volume of ethnographical data at the village of Orăștioara de Sus, Hunedoara County, during the three years of field research there. A series of latent, traditional senses, essentially magical and metaphysical, might be put in light off now, without a hermeneutic analyze of these data.